

Перинатальний період як особливий етап становлення особливостей психічного здоров'я особистості

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, Україна

Мета – визначити характеристики перинатального періоду як особливого періоду онтогенезу та дослідити вплив перинатального досвіду на подальший розвиток психіки особистості.

Матеріали: публікації, присвячені питанням вікової та перинатальної психології.

Метод: інформаційно-аналітичний.

Результати та висновки. Сучасні дослідження показали, що перинатальний період розвитку визначає не тільки фізичне, але й психічне здоров'я дитини. Проаналізовано вплив перинатального досвіду на становлення особистості. Виявлено, що метою перинатального виховання являється встановлення міцного взаємозв'язку батьків із дитиною, створення оптимальних умов для гармонійного розвитку дитини до і після народження.

Ключові слова: перинатальний період, перинатальний досвід, психічне здоров'я, онтогенез.

Вступ

«Життя дитини в утробі матері – вічність, життя дорослої людини – мить» (слова рос. письменника Л. Толстого). Виховує маленьку дитину ставлення до неї всіх, хто її оточує, передусім батьків. Межа між вихованням дитини і ставленням до неї незначна, оскільки виховання є проєкцією, відображенням ставленням до дитини [4]. Дослідження ранніх етапів онтогенезу людини є однією з центральних проблем психології. В останні десятиріччя предметом активного наукового пошуку став внутрішньоутробний розвиток дитини. Довгий час психічний розвиток дитини до народження не дооцінювали. Сучасні відкриття в медицині, нейробіології, філософії, педагогіці, психології розширили наукові знання про особливості цього унікального періоду розвитку та обумовили виникнення нових галузей знань. Так, теорія ембріонального походження (fetal origins) вивчає критичний вплив внутрішньоутробного розвитку на соматичне та психічне здоров'я та благополуччя людини [12]. Дослідження у сфері перинатології орієнтовані на вивчення впливу психоемоційного стану жінок на здоров'я майбутньої матері, на перебіг її вагітності та на здоров'я дитини. Важливим науковим здобутком стало визнання того факту, що внутрішньоутробний розвиток – це не просто фізичне дозрівання плода, це період активного психічного розвитку, особливий етап становлення особистості. Велика кількість досліджень засвідчили, що період внутрішньоутробного розвитку закладається не тільки фізичне, але й психічне здоров'я дитини та визначає такі важливі характеристики особистості, як ставлення до себе й оточуючих, емоційний та інтелектуальний потенціал, певною мірою, характеристики особистості і характер людини (А. Бергін, Т. Верні, Ш. Ворд (Sh. Ward), А. Марфі (A. Murphy), М. Оден, Н. Фодор, Д. Чемберлен). Під впливом масиву експериментальних досліджень

перинатальний період було включено у вікову періодизацію [1]. Сьогодні вже не виникає сумнівів, що становлення особистості починається не після народження, а раніше і що час до народження – це унікальний, певною мірою критичний період, який закладає основи особистості та впливає на життєвий шлях людини.

Мета роботи – визначити характеристики перинатального періоду як особливого періоду онтогенезу та дослідити вплив перинатального досвіду на подальший розвиток психіки особистості.

Матеріали та методи

У роботі використано публікації, присвячені питанням вікової та перинатальної психології, інформаційно-аналітичний метод.

Результати дослідження та їх обговорення

Перинатологія – розділ медицини, прицільно спрямований на вивчення періоду життя людини, починаючи з 28 тижня вагітності (маса плода 1000 г) і включає перші 7 днів після народження. Назва перинатології походить від трьох слів: *peri* (грец.) – навколо, біля; *natus* (лат.) – народження; *logos* (лат.) – вчення.

Перинатальний період включає час до пологів – антенатальний, під час пологів – інтранатальний і після пологів – неонатальний періоди. Перинатальний період є надзвичайно важливим для розвитку людини в подальшому, так як до кінця вагітності закінчується внутрішньоутробне формування плоду, в процесі пологів плід піддається впливу багатьох чинників, а протягом перших 7 днів проходить адаптацію до позаутробного життя. У 1976 р. створено Європейське наукове товариство перинатології, після чого вона почала бурхливо розвиватися у всьому світі [3].

Онтогенез – це розвиток живих істот у процесі індивідуального життя від зародження до смерті. Перинатальна психологія – самостійна область психології, яка досліджує закономірності ранніх етапів онтогенезу людини від зачаття до перших років життя. В перинатології людська істота до народження називається зародком, ембріоном, плодом (залежно від терміну вагітності), в перинатальній психології використовуються терміни «пренейт», ненароджена дитина. Важливим став концептуальний перехід від поняття «плода» до «ненародженої», що знаменує визнання перинатального досвіду людини. Перинатальний період відзначається найбільш бурхливим і стрімким розвитком – за кілька місяців маленька клітинка перетворюється у сформовану людську істоту, яка вже має певний досвід і готова до взаємодії у зовнішньому світі.

Проблематика перинатального досвіду стала предметом наукового інтересу в останні десятиріччя. Сучасні відкриття про важливість внутрішньоутробного розвитку дитини обумовили розвиток перинатального виховання. Велика кількість досліджень засвідчили, що перинатальний період розвитку закладає фізичне та психічне здоров'я дитини, визначає такі важливі характеристики особистості, як ставлення до себе й оточуючих, емоційний та інтелектуальний потенціал, певною мірою, риси особистості та характер людини.

Питання становлення психіки людини на найбільш ранніх етапах онтогенезу піднімали такі вчені, як М. Айнсворт, Дж. Боулбі, С. Гроф, О. Ранк, З. Фройд. Так, ще З. Фройд висловлював думку про вплив травми народження на подальше життя людини. О. Ранк цю тему зробив центральною у своїх наукових пошуках. У його фундаментальній праці «Травма народження» визначається вплив цієї події на все подальше життя людини [10]. Саме травма народження, на думку О. Ранка, виступає причиною неврозів людини. Тема травми народження розглядається також у роботах Н. Фодор, Ф. Мод, Ф. Лейк. Вивченню особливостей перинатального розвитку дитини присвячені роботи А. Бертіні, Т. Верні, І. Добряков, Н. Коваленко, М. Одена, Г. Філіппової, Д. Чемберлена. Важливий науковий внесок в розробку проблеми перинатального розвитку зробив С. Гроф, який на основі численних експериментальних досліджень розробив теорію про вплив перинатального досвіду на особистість. Процес внутрішньоутробного розвитку психіки дитини на сьогодні є достатньо вивчений. Уже наприкінці 3-го тижня починає битися серце дитини. На 9-му тижні малюк здатний розрізняти смак навколоплідної рідини і реагувати на нього. З 10–11-го тижня дитина може відчувати дотики, тепло, холод, біль та реагувати на ці імпульси. У 16 тижнів дитина вже може чути – спочатку звуки материнського тіла, а потім і звуки, що доносяться ззовні. Сучасні дослідження свідчать, що діти не лишечують звуки, музику, можуть розрізняти голоси та впізнавати батьків, але й запам'ятовують слова і навіть вивчають рідну мову ще до народження (К. Мун, 2013). На 16-му тижні вже розвинені майже всі форми чутливості. Орієнтовно до 20-го тижня мама починає відчувати рухи малюка та

може встановлювати тілесний контакт. На 6-му місяці внутрішньоутробного життя дитина здатна відчувати смак, чути, бачити і відчувати, активно реагувати на дотики через стінку живота. Відомий американський вчений Девід Чемберлен вважає, що у ненародженої дитини не 5, а 12 відчуттів, серед яких він називає здатність відчувати, наскільки бажаною є дитина для батьків, наскільки близькими є відносини батьків, трансцендентне відчуття позатілесного існування, яке дозволяє зберігати пам'ять про перинатальний період на довгі роки [8]. Інший відомий вчений Томас Верні підкреслює, що принаймні з кінця другого триместру можна казати про дитину як про свідому особистість, здатну запам'ятовувати, тобто отримувати власний досвід та перші знання [11]. Фаза народження є важливою подією перинатального періоду, в цей час створюються передумови розвитку особистості дитини вже поза організмом матері. На основі багаторічних досліджень науковець Гроф створив розширену модель психіки з додавання двох великих областей – перинатальної та трансперсональної. Трансперсональна сфера містить досвід ототожнення з іншими людьми, іншими біологічними видами, епізоди з життя предків, історичне колективне несвідоме. Перинатальна область стосується спогадів про внутрішньоутробне життя і біологічне народження та складається з чотирьох базових перинатальних матриць (БПМ). Ці матриці характеризують особливості психіки на пренатальному, перинатальному та трансперсональному рівнях [9]. С. Гроф підкреслює, що матриці впливають на життя людини, виступають фундаментом розвитку особистості. Дослідження С. Грофа та інших вчених дають можливість виявити взаємозв'язок поведінкових реакцій дорослої людини з особливостями внутрішньоутробного розвитку, перебігом пологів та народженням. Так, існують докази, що асфіксія в пологах пов'язана із суїцидальними нахилами дорослої людини. Знеболювання в пологах певною мірою впливає на виникнення материнського інстинкту та здатності любити. Є дослідження, які пов'язують зниження якості пологів із зростанням дитячої злочинності. Це лише кілька прикладів впливу перинатального досвіду на психіку людини. Важливість ролі матері в розвитку дитини на сьогодні є беззаперечною, під час пренатального розвитку дитини, відповідно, вагітності матері, мама і дитина існують разом не лише фізіологічно, вони утворюють діадичну єдність. Природно, що коли мама переживає позитивні або негативні емоції, то і дитина перебуває в такому стані. Одним із ключових переживань перинатального періоду є ставлення батьків до виникнення нового життя. «Для майбутньої дитини має значення її свідоме й бажане зачаття у взаємній любові батьків, оскільки в такому випадку в новому створінні до кінця розкривається і кристалізується та потенційна і вселюдська любов, яка втілена – відбита в батьках», – зазначає С. Д. Максименко [2]. Ні в один період життя психосоматика не грає такої суттєвої ролі, як під час вагітності. Урівноважений, оптимістичний настрій жінки значно полегшує перебіг вагітності. Головна умова спокійного стану – це бажання

жінки мати дитину. Невід'ємне право кожної дитини-право бути бажаним [5]. На сьогодні є достатньо доказів того, що бажані та небажані діти відрізняються. Так, бажані діти народжуються з більш високою масою тіла, рідше хворіють, мають кращі характеристики психомоторного розвитку та більш високий базовий психічний потенціал. Болгарський філософ, вчений, педагог О. М. Айванхов назвав процес внутрішньо-утробного розвитку «духовною гальванопластикою» та зазначив, що цей процес підкорюється законам формування, виховання, росту, обміну інформації та комунікації. Таким чином, всі переживання, почуття, думки матері впливають на ненароджену дитину на клітинному рівні. Доведено, що психоемоційний стан жінок впливає на перебіг вагітності, на процес пологів, на післяпологовий період та визначає особливості розвитку дитини. У перинатології ця проблематика знаходить відображення, зокрема, у дослідженні типів переживання вагітності, у визначенні практичних аспектів роботи з жінкою та корекції її негативних станів, у розробці практичних аспектів перинатального супроводу родини (І. В. Добряков, С. М. Єніколопов, Н. П. Коваленко, Г. Г. Філіппова, К. Д. Хломов та ін.). Важливим науковим здобутком стало визнання того факту, що пренатальний розвиток є унікальним етапом становлення особистості, а активними учасниками цього процесу виступають батьки. Дитина отримує перший досвід та перші знання ще до народження, отже виховання гармонійної особистості необхідно починати з дородового періоду. Перинатальне виховання можна визначити як організацію середовища розвитку і навчання дитини ще до народження, причому мова йдеться не про безпосереднє виховання дитини, а про роботу з батьками. Зміст та методики такого виховання варіюють [6, 7]. Слід зауважити, що мета перинатального виховання не визначається однозначно. Автори одних методик називають такою метою збереження і розвиток найбільшої кількості нейронів головного мозку, інші автори підкреслюють важливість встановлення зв'язку батьків із ще ненародженою дитиною. Психічний розвиток – це послідовний, закономірний процес

кількісних та якісних змін психіки, що відбуваються у ході діяльності й спілкування дитини з іншими людьми та знаменують собою перехід від нижчих до вищих рівнів життєдіяльності, її структурне й функціональне вдосконалення. Сьогодні не виникає сумнівів, що на перинатальному періоді відбувається активний розвиток психіки дитини, важливою умовою якого виступає суб'єкт-суб'єктна взаємодія дитини з матір'ю та батьком. Саме тому ми вважаємо, що головною метою виховання до народження виступає не навчання, а встановлення міцного зв'язку батьків із дитиною та створення оптимальних умов для її гармонійного розвитку до та після народження.

Висновки

Дослідження внутрішньоутробного розвитку дитини та постнатального періоду змінюють концепцію первинної профілактики. Первинна профілактика соматичних та психічних розладів дитини повинна відбуватися на етапі зачаття та вагітності або ще раніше. Перинатальне виховання – це відносно нова наука з тисячолітньою практикою. Метою такого виховання є встановлення міцного зв'язку батьків з дитиною та створення оптимальних умов для її гармонійного розвитку до та після народження. Перинатальна проблематика є цікавою та актуальною. Отримання протягом пренатального періоду інформації про оточуючий світ, емоційні реакції на зміни в ньому є передумовою складної психічної діяльності майбутньої людини. Тому спосіб життя майбутніх батьків повинен базуватися на повазі до здібностей ще не народженої дитини, які у цей період необхідно враховувати і розвивати. Бо вже в утробі матері плід здобуває досвід прийняття і любові чи відвернення і ненависті. І від того, що доводиться йому відчувати, залежить його майбутнє [3].

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні прикладних аспектів перинатальної психології, головним завданням яких виступає зміцнення психічного здоров'я та благополуччя наступних поколінь.

Література

1. *Крайг Г.* Психология развития / Г. Крайг ; пер с англ. – 7-е междунар. изд. – Санкт-Петербург : Питер, 2000. – 992 с.
2. *Максименко С. Д.* Загальна психологія / С. Д. Максименко. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 704 с.
3. *Перинатологія.* Перинатальний період [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://i-medic.com.ua/index.php?newsid=9592>. – Назва з екрана.
4. *Пренатальний розвиток* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/16120724/psihologiya/psihologiya_ditinstva#926. – Назва з екрана.
5. *Райгородский Д. Я.* Психология и психоанализ беременности / Д. Я. Райгородский. – Самара : Дом «БАХРАХ-М», 2003. – 326 с.
6. *Чичерина Н. А.* Воспитание до рождения : книга о пренатальном воспитании будущих родителей / Н. А. Чичерина. – Москва : Academia, 2007. – 215 с.
7. *Чэмберлен Д.* Разум вашего новорожденного ребенка / Д. Чэмберлен, пер. с англ. под ред. проф. Г. И. Брехмана. – Москва : Независимая фирма «Класс», 2005. – 224 с.

8. *Chamberlain D. B. Communicating with the mind of a prenat: Guidelines for parents and birth professionals / D. B. Chamberlain // Journal of Prenatal and Perinatal Psychology and Health. – 2003. – Vol. 18 (2). – P. 95–107.*
9. *Grof S. Beyond the Brain: Birth, Death and Transcendence in Psychotherapy / S. Grof. – New York : State University of New York Press, 1985. – 486 p.*
10. *Rank O. The Trauma of Birth / O. Rank. – Martino Fine Books, 2010. – 242 p.*
11. *Verny T. The Secret Life Of The Unborn Child: A remarkable and controversial look at life before birth / T. R. Verny, J. Kelly. – Sphere, 1982. – 256 p.*
12. *Ward A. Fractals from the womb: A journey through pre and perinatal psychotherapy / A. Ward. – Create Space Independent Publishing Platform, 2014. – 230 p.*

Дата надходження рукопису до редакції: 11.04.2017 р.

Перинатальный период как особый этап становления особенностей психического здоровья личности

Perinatal period as a special stage of development the individual mental health

А.П. Романив, Б.Я. Надь

ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»,
г. Ужгород, Украина

O.P. Romaniv, B.Y. Nad

SU “Uzhhorod National University”, Uzhhorod, Ukraine

Цель – определить характеристики перинатального периода как особенного периода онтогенеза и исследовать влияние перинатального опыта на последующее развитие психики личности.

Материалы: публикации, посвященные вопросам возрастной и перинатальной психологии.

Метод: информационно-аналитический.

Результаты и выводы. Современные исследования показали, что перинатальный период развития определяет не только физическое, но и психическое здоровье ребенка. Проанализировали влияние перинатального опыта на становление личности. Целью перинатального воспитания является установление прочной взаимосвязи родителей с ребенком, создание оптимальных условий для гармоничного развития ребенка до и после рождения.

Ключевые слова: перинатальный период, перинатальный опыт, психическое здоровье, онтогенез.

Purpose – to determine the main characteristics of the perinatal period as of the main period of ontogenesis and research the influence of the perinatal experience on the further development of an individual psychics.

Materials: publications about the psychology of age and perinatal psychology.

Method: informative and analytical.

Results and conclusions. Many data have proved that perinatal experience determine to a large extent our biological and psychological makeup and shape our personality. The influence of perinatal experience on the further development of an individual have been researched. Perinatal education is not about learning of an unborn child but about work with parents, it's main goal is establishing of secure relationship with a child and creation of optimal conditions for the normal development of a child before and after birth.

Key words: perinatal period, perinatal experience, mental health, ontogenesis.

Відомості про авторів

Романів Олександр Петрович – к.мед.н., завідувач психіатричного відділення Закарпатського обласного наркологічного диспансеру, директор МЦ «Нейромед», асистент кафедри пульмонології, фтизіатрії та фізіотерапії факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; пл. Народна, 3, м. Ужгород, Закарпатська обл., 88000, Україна.

Надь Беата Яношівна – інтерн, кафедра пульмонології, фтизіатрії та фізіотерапії факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; пл. Народна, 3, м. Ужгород, Закарпатська обл., 88000, Україна.